

Motion till riksdagen

1989/90:U237

av Ingemar Eliasson m.fl. (fp)

Satsningar på Baltikum

Inledning

Folkpartiet lägger i denna motion fram förslag till svenska insatser för att främja kontakter mellan Sverige och Baltikum, främst i syfte att stödja den reformprocess som pågår där. I en annan kommittémotion från folkpartiet presenteras andra förslag beträffande Sverige och Östeuropa.

Regeringen har föreslagit att sammanlagt en miljard kronor under en treårsperiod skall satsas på samarbete mellan Sverige och Östeuropa.

Vi lägger nu fram konkreta förslag beträffande användningen av de pengar som reserveras för östsamarbete. I en partimotion om säkerhet och integration i Europa har vi från folkpartiets sida betonat att regeringen bör begära ytterligare anslag om denna miljard inte skulle visa sig räcka. I en motion om effektivare bistånd har vi betonat att samarbete med Östeuropa skall finansieras utanför 1 %-ramen för u-landsbistånd.

Det förefaller naturligt att de konkreta förslagen på detta område behandlas i ett sammanhang i utrikesutskottet. Berörda fackutskott bör beredas tillfälle att yttra sig till utrikesutskottet över förslagen, som anslagsmässigt alla hänförs till den så kallade Östeuroparamen.

Bakgrund

De baltiska länderna har under större delen av sin moderna historia varit dominerade av andra makter. Efter första världskriget blev Estland, Lettland och Litauen självständiga stater och medlemmar av Nationernas förbund. År 1940 blev de tre baltiska staterna under tvångsmässiga former införlivade med Sovjetunionen där de nu har ställning som delrepubliker.

Folkpartiet har med stor sympati följt förnyelseprocessen i Östeuropa och i synnerhet i de baltiska republikerna, Estland, Lettland och Litauen. Den nya baltiska öppenheten mot omvärlden är viktig att stödja. På sikt finns det ingen annan väg för Baltikum och resten av Sovjet än den som präglas av ökat samarbete med grannländerna och en fredlig förnyelsepolitik i frihetlig riktning.

Det är därför av vital betydelse att kontakterna mellan de baltiska republikerna och Sverige utvecklas. En bred kontaktyta mellan Sverige och Baltikum främjar en fortsatt fredlig och demokratisk utveckling i Baltikum. Of-

fentliga organ och institutioner, fackliga organisationer, partier, kyrkor, olika kulturella sammanslutningar m.m. bör i den utsträckning det är möjligt söka kontakter.

Ökade kontakter med och kunskaper om Baltikum ger oss nya möjligheter att bevara den del av vårt eget kulturarv som finns i de baltiska länderna. Vi kan bl.a. bidra till att kulturella värden inte går förlorade i Baltikum, värden vilka våra svenska förfäder varit med om att bygga upp.

Genom vår geografiska närhet till Baltikum, vår neutralitet och tack vare de många exilbalterna i Sverige har vi från svensk sida unika möjligheter att stödja och medverka i förändringsarbetet.

Under det gångna året har en hel rad kontakter mellan Sverige och Baltikum initierats. Svenska företag har tecknat avtal i Baltikum. Verksamheten har dock begränsats av bristen på utländsk valuta från balternas sida. Organisationer och enskilda har knutit nya band. Kommunikationerna inom olika områden har förbättrats, såsom flygförbindelser och förbättrade telekommunikationer. Erfarenhetsutbyte mellan olika sammanslutningar har inletts, flera svenska kommuner och församlingar har vänorter i Baltikum och olika yrkesgrupper knyter kontakter med kollegor på andra sidan Östersjön.

Det är viktigt att dessa kontakter ges möjlighet till fortsatt utveckling. En betydande del av kontakterna mellan Sverige och Baltikum kan utvecklas utan att statsmakterna behöver ge ett konkret stöd men på flera områden är ett visst stöd nödvändigt eller underlättande. Det är också angeläget att vi från svensk sida stöder det ekonomiska förändringsarbete som inletts i Baltikum. Den socialistiska planekonomin i Baltikum skall ersättas med en marknadsekonomi. Detta är en komplicerad process, som vi kan bidra till att underlätta.

I denna motion ger vi ett antal förslag till konkreta åtgärder som inom olika områden skulle kunna medverka och underlätta förnyelseprocessen och utöka våra kontakter med Baltikum.

Våra förslag

Baltikum och Nordiska rådet

En betydande plattform för ökat samarbete mellan Baltikum och Norden bör kunna byggas på ett samarbete inom Nordiska rådet. Ett erbjudande om t.ex. gäststatus skulle understryka det nordiska intresset av kontakter med de tre länderna och markera vår positiva hållning till den utveckling som snabbt fortskrider där.

Vi anser att den fortsatta händelseutvecklingen i Baltikum gör det angeläget att frågan blir föremål för prövning av riksdagen. Ett riksdagsuttalande till förmån för att de baltiska länderna skall inbjudas till Nordiska rådets möten bör göras i syfte att tjäna som vägledning när frågan kommer upp i Nordiska rådet. Under hösten 1989 har även sovjetledaren Michail Gorbatsjov uttalat sitt stöd för förslaget.

Det bör påpekas att andra sovjetiska delrepubliker är medlemmar i internationella organisationer. Ett par delrepubliker är med i FN. Under 1989 har Sovjet, Ungern, Jugoslavien och Polen beviljats gäststatus i Europarådet.

Det bör därför ses som en naturlig utveckling att även de baltiska länderna ges liknande möjligheter inom det nordiska samarbetet. Ett närmande till Nordiska rådet för de baltiska länderna skulle skapa officiella kontaktvägar, vilket skulle underlätta informations- och erfarenhetsutbyte länderna emellan.

Ekonomiskt stöd

Det socialistiska förtrycket, planhushållningen och monopolet på information har i Baltikum lett till ett ekonomiskt haveri. Det är därför viktigt att det svenska intresset för Baltikum resulterar i olika stödinsatser för uppbyggnaden av en marknadsekonomi.

Denna process kan påskyndas och förbättras om baltiska företagsledare, marknadsförare, jurister och lagstiftare ges goda möjligheter att sätta sig in i hur den svenska marknadsekonomi fungerar. Vi föreslår därför att representanter från dessa grupper i Baltikum regelbundet inbjuds till konferenser, seminarier och speciella utbildningsinsatser. Som initiativtagare till dessa kontakter kan bl.a. följande organ tänkas: riksdagens ombudsmän och justitieombudsmän, konjunkturinstitutet, riksgäldskontoret, justitiekanslern och statens industriverk.

I dagens läge är bristen på en konvertibel valuta det största hindret för ökad handel och fler saminvesteringar. Konvertibel valuta förutsätter en tillräcklig valutaserv. För att klara påfrestningarna i ett inlednings- och övergångsskede från en sluten, centralstyrd planekonomi till en marknadsekonomi kan det bli nödvändigt med ett reellt stöd. Därför bör svenska staten medverka till att de baltiska länderna får del av förmånliga lån.

Kultur

Svenska institutet är en statligt finansierad stiftelse med uppgift att främja kultur- och erfarenhetsutbyte med andra länder. Institutet har vidare till uppgift att förmedla kunskap om svenskt samhälls- och kulturliv genom informationsverksamhet i utlandet.

För att kunna ta tillvara de möjligheter som numera erbjuds till ökat kultur- och erfarenhetsutbyte mellan Sverige och Baltikum föreslår vi ett speciellt anslag till Svenska institutet för detta ändamål. Institutet bör dessutom medverka till stöd för tidskriftsprenumerationer och litteraturinköp till biblioteken i Baltikum. För budgetåret 1990/91 föreslår vi därför att institutet tillförs 2 milj. kr. utöver vad regeringen föreslår, inom ramen för insatser i Östeuropa.

Baltiska institutet bedriver ett förtjänstfullt arbete för att stärka kontakterna mellan Sverige och Baltikum på kulturella och vetenskapliga områden. Institutet har under senare år mött en allt större efterfrågan på insatser från både baltisk och svensk sida. I årets budgetproposition föreslår regeringen bara en 4-procentig uppräknig av anslaget till Baltiska institutet. Detta är inte tillräckligt med hänsyn till institutets ökade arbetsbelastning. Därför föreslår vi att Baltiska institutet inför kommande budgetår får 250 000 kr. utöver det regeringen föreslagit inom Östeuroparamen.

Ett stort antal kulturbyggnader i Estland och de andra baltiska länderna

är i ett akut behov av upprustning, för att undvika att dessa går förlorade för all framtid. Flera av dessa, speciellt i Estland, har en direkt anknytning till Sverige. För upprustning och renoveringsarbete krävs ett stort mått av kompetens och ekonomiskt bistånd. För detta ändamål är vi beredda att föreslå ekonomiska medel för att ytterligare dela med oss av den kompetens som bl.a. riksantikvarieämbetet har. Den estniska kulturminnesföreningen är en naturlig samarbetspartner i detta projekt. För budgetåret 1990/91 föreslår vi ett speciellt anslag till riksantikvarieämbetet för stöd och utveckling till kulturminnesvård i Baltikum på 2 milj. kr. inom Östeuroparamen.

Riksarkivet skall på arkivområdet verka för att bevara och levandegöra äldre tiders kultur och bl.a. genom forskarservice främja forskning i arkiven. Forskare från de baltiska staterna bör därför ges ett stöd vid informationsökandet i riksarkivets handlingar. I detta arkiv kan stora mängder information finnas som kan vara av stort intresse för balterna. Detta ger dem möjlighet att kartlägga och öka kunskapen om sin historia. För detta ändamål föreslår vi att det tillförs speciella resurser. Riksarkivet föreslås därför under budgetåret 1990/91 få 300 000 kr. utöver vad regeringen föreslagit inom den så kallade Östeuroparamen.

Utbildning

Baltiska studenter bör kunna erbjudas utbildning i Sverige. Detta skulle kunna ske inom ämnesområden där den inhemska kompetensen är otillräcklig, såsom företagsekonomi, statskunskap och miljövårdsteknik. Svenska Institutet bör få i uppdrag att utarbeta riktlinjer för ett sådant praktiskt samarbete. Deras studier bör kunna finansieras med hjälp av speciella stipendier, som Svenska Institutet förmedlar. Under budgetåret 1990/91 föreslår vi att Svenska Institutet får ett anslag på 8 milj. kr. för att genom stipendier möjliggöra baltiska studenters studier i Sverige.

Återupprätta familj jordbruken i Baltikum

Jordbruken i Baltikum kollektiviserades under Stalins skräckvälde på 1940- och 50-talen. De väl fungerande familj jordbruken slogs sönder och ersattes av storjordbruk i så kallade sovchozer och kolchozer. Dessa skall nu till viss del omorganiseras till familj jordbruk. Jordbruken i Baltikum utgör den del av näringslivet som torde ha stora möjligheter att utvecklas under de närmaste åren. Därmed har jordbruken en central roll i det ekonomiska förnyelsearbetet.

Svenskt lantbrukskunnande har blivit efterfrågat i Estland. I Sverige har vi två generationers försprång i kunskaper inom jordbruksområdet i jämförelse med Baltikum. Likaså har vår teknikutveckling hunnit betydligt längre.

För att bistå med kompetens och erfarenheter om svenskt jordbruk har ett samarbetsprojekt mellan Sverige och Estland inletts. Projektet har benämningen Family Farms For Estonia (FFFE) och leds av en arbetsgrupp som är utsedd av Kungliga skogs- och lantbruksakademien (KSLA) i Sverige. I denna arbetsgrupp finns representanter från SLU, jordbruksdepartementet, LRF och KSLA. Samarbetsorganisationerna i Estland är Lantbruksakademien i Tartu, Agroindustriella Kommittén i Tallinn (jordbruksministeriet)

samt Estlands Bönders Förbund. Den svenska arbetsgruppen har för avsikt att inleda liknande projekt i de två andra baltiska länderna, men avser att först inhämta erfarenheter från det nyligen startade projektet i Estland.

Projektet har för avsikt att medverka vid återinförandet av familj jordbruket i Estland. Kollektiviseringen av jordbruket i Estland har medfört att en stor del av infrastrukturen på landsbygden har gått förlorad. Infrastruktur förutsätter en levande landsbygd, vilket familj jordbruk aktivt bidrar till. Familj jordbruket kan dessutom medverka till ökad miljöhänsyn, vilket inte de stora jordbruken förmått.

För att projektet skall kunna utvecklas enligt planerna krävs ett visst stöd från Sverige. Projektet är planerat att sträcka sig över en treårsperiod. Totalkostnaden beräknas till 3,6 milj. kr., varav 2,2 milj. kr. belastar budgetåret 1990/91. För budgetåren 1991/92 och 1992/93 beräknas kostnaderna uppgå till 800 000 kr. resp. 600 000 kr. Vi föreslår att dessa medel tillförs det ovan beskrivna projektet inom Östeuroparamen.

Transportstöd över Östersjön

Utvecklingen i Baltikum har mött stort intresse på olika håll i det svenska samhället. Olika organisationer har visat intresse av att ge ett konkret stöd till utvecklingen. Ett mycket framgångsrikt exempel på en sådan stödsats gjordes av Lantbrukarnas riksförbund. De samlade ihop ett antal jordbruksmaskiner och gav dessa till nybildade familj jordbruk i Estland.

För att även i framtiden kunna genomföra sådana insatser är det viktigt att problemet med transporterna mellan Sverige och Baltikum kan lösas. De organisationer i Sverige som i framtiden tar liknande initiativ bör kunna erbjuda ett visst stöd med transporten över Östersjön.

Feriearbete i Sverige för ungdomar från Baltikum

Ett sätt att göra det möjligt för baltiska ungdomar att besöka Sverige är ge dem möjlighet till feriearbete här. En sådan möjlighet skall i första hand syfta till att ge de baltiska ungdomarna nya erfarenheter och medverka till deras utveckling.

En sådan möjlighet finns via det arbetstillstånd som ges inom ramen för internationellt praktikantutbyte under högst 18 månader. Det finns flera olika praktikantutbytesavtal som reglerar utbytet. Avtal finns för närvarande mellan Sverige och Belgien, Frankrike, Irland, Italien, Holland, Schweiz, Västtyskland och Österrike. Avtalen gäller utbyte av praktikanter som får arbete i linje med sin utbildning efter avslutade studier. Avtalen garanterar arbetstillstånd, utan hänsyn till rådande arbetsmarknadsläge, för en viss årlig kvot praktikanter. Praktikanten skall vara godkänd av den myndighet/organisation som i hemlandet svarar för utbytet.

Generellt gäller för utbytesprogrammen att praktikanten skall vara mellan 18 och 30 år och ha yrkesutbildning eller yrkeserfarenhet. Arbetsgivaren skall svara för lön enligt avtal inom branschen och ordna bostad åt praktikanter. Denna form av utbytesprogram bör även kunna utvecklas med de baltiska staterna. Vi föreslår därför att Sverige tar initiativ till att ett liknande avtal träffas med de baltiska staterna.

En annan möjlighet till feriearbete för baltiska ungdomar kan skapas inom ramen för det s.k. feriearbetstillståndet. Detta förutsätter att det finns ett konkret arbetserbjudande som ger full försörjning under vistelsetiden och att bostad är ordnad. Antalet tillstånd begränsas av en kvot som bestäms varje år. Tillstånden kan gälla såväl kvalificerade som okvalificerade arbeten. Den sökande skall vara mellan 18 och 30 år, vara inskriven vid utländsk utbildningsanstalt och inte ha avslutat studierna. Även denna form av feriearbete bör kunna erbjudas baltiska ungdomar. Vi föreslår därför att en viss andel av den bestämda kvoten för denna typ av feriearbete reserveras för ungdomar från Baltikum.

Rädda barnen från miljökatastrofer i Baltikum

Delar av miljön i Baltikum hotas av en ekologisk katastrof. Barnen har länge lidit i det tysta, censuren har tidigare förnekat och hemlighållit all rapportering om de miljöförstörda områdena. Livsvillkoren för barnen inom vissa områden är katastrofala.

Sverige bör därför ta initiativ till att barn från Baltikums mest miljöförstörda områden får möjlighet att komma till Sverige under kortare perioder. Detta skulle bokstavligen ge dessa barn ett andningshål. Barnen skulle därmed få möjlighet att bygga upp sitt immunförsvar och förbättra sin hälsa.

Miljösamverkan

Östersjöns öde berör alla folk som lever vid dess närhet. Den oerhörda miljöförstöring som i årtionden pågått i Baltikum är något som i hög grad berör oss som bor i Sverige. Baltikums kuster är så förorenade att det inte längre är möjligt att bada där. Avloppen går i princip helt orenade ut i Östersjön. Det är därför betydligt mer ekonomiskt effektivt om vi bistår de baltiska reningsverken på olika sätt än att vi själva ökar vår reningsgrad.

Inom miljöområdet måste vi därför verka för:

- att Baltikum erbjuds teknisk och vetenskaplig kompetens till väl definierade och lokalt förankrade miljöprojekt,
- att Baltikum får medverka i det organiserade internationella samarbetet i miljöfrågor kring Östersjön,
- att Sverige erbjuder utbildning inom miljöområdet i samråd med myndigheter och organisationer i Baltikum.

För detta ändamål föreslår vi att naturvårdsverket ges ett speciellt anslag för insatser i Baltikum inom Östeuroparamen. För budgetåret 1990/91 föreslår vi att det anslås 3 milj. kr. för dessa insatser.

Informationsfunktion för baltiska besökare i Sverige

Under senare år har antalet besök från Baltikum hit till Sverige ökat lavinartat. Balterna visar ofta ett stort intresse för att lära känna vårt land och vill gärna skapa kontakter här. Deras intresse för hur vi organiserat vårt samhälle är stort. Deras hunger efter kunskap och kontakter är mycket påtaglig. 50 års isolering från Västeuropa har skapat stora uppdämda behov. För att bättre kunna tillmötesgå gästande balter här i Sverige bör det inrättas någon

form av informationsfunktion. Denna funktion skall ha till uppgift att lotsa balter till de institutioner och organisationer de önskar få kontakt med. Hur denna funktion skall organiseras bör bli föremål för ytterligare analys. En tänkbar lösning vore kanske att de exilbaltiska organisationerna i samverkan med svenska folkrörelser organiserade verksamheten. Staten skulle ta på sig ett ansvar för de lokaler och den personal denna verksamhet behöver. Vi föreslår därför att regeringen snarast återkommer till riksdagen med ett förslag till hur denna informationsfunktion kan organiseras.

Mot. 1989/90
U237

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att Sverige i kontakter med de övriga medlemsländerna i Nordiska rådet bör verka för att de baltiska unionsrepublikerna Estland, Lettland och Litauen inbjuds att delta i Nordiska rådets verksamhet,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ekonomiskt stöd till Baltikum,

3. att riksdagen inom ramen för Östeuropa-satsningen till Svenska institutet för budgetåret 1990/91 anslår 2 milj. kr. för kultur- och erfarenhetsutbyte med Baltikum,

4. att riksdagen inom ramen för Östeuropa-satsningen till Svenska institutet för budgetåret 1990/91 anslår 8 milj. kr. för utbildningsinsatser för baltiska studenter,

5. att riksdagen inom ramen för Östeuropa-satsningen till Baltiska institutet för budgetåret 1990/91 anslår 250 000 kr. utöver vad regeringen föreslår,

6. att riksdagen inom ramen för Östeuropa-satsningen till riksantikvarieämbetet för budgetåret 1990/91 anslår 2 milj. kr. för stöd till kulturminnesvård i Baltikum,

7. att riksdagen inom ramen för Östeuropa-satsningen till riksarkivet för budgetåret 1990/91 anslår 300 000 kr. för stöd till baltiska forskare,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stöd till återupprättande av familjejordbruket i Baltikum,

9. att riksdagen inom ramen för Östeuropa-satsningen till Kungliga skogs- och lantbruksakademien för budgetåret 1990/91 anslår 2,2 milj. kr.,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om transportstöd över Östersjön,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om feriearbete i Sverige för ungdomar från Baltikum,

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om insatser för att ge stöd till barnen i Baltikum,

13. att riksdagen inom ramen för Östeuropa-satsningen till naturvårdsverket för budgetåret 1990/91 anslår 3 milj. kr. för miljösamverkan med Baltikum,

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en informationsfunktion för baltiska besökare i Sverige.

Mot. 1989/90
U237

Stockholm den 25 januari 1990

Ingemar Eliasson (fp)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Håkan Holmberg (fp)

Maria Leissner (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)